

K DĚJINÁM PRAŽSKÉHO GHETTA V 2. POLOVINĚ 17. STOLETÍ

Lenka Matušíková

Se snahami o omezení růstu židovské populace v Praze i na venkově v 2. polovině 17. století se setkáváme v řadě písemností české dvorské kanceláře, české komory a českého místodržitelství. Spisy dvou posledně jmenovaných institucí z let 1527-1706, spojené a uspořádané do věcných skupin, tvoří fondy -Stará manipulace- (pro období 1527-1649) a -Nová manipulace- (pro období 1650-1706), uložené dnes ve Státním ústředním archivu v Praze.¹ Ač je známo, že Židé jako komorní statek podléhali v té době ve věcech majetkových i finančních plně české komoře a ve věcech správních a trestních českému místodržitelství, byly oba zmíněné fondy využity pro studium hospodářského a společenského postavení Židů v Čechách po roce 1627 jen několika badateli.²

Rozboru příčin hospodářského rozmachu židovské obce pražské, jehož přímým důsledkem byl na jedné straně růst počtu obyvatel ghetta a na straně druhé vzrůstající odpor pražských měšťanů, se podrobně věnuje v citované práci o úředním antisemitismu J. Prokeš. Relativní prosperita a možnost provozovat obchod a živnosti se svolením a pod ochranou panovníka přiváděla do Prahy i Židy z venkova, kteří tu po vyhnání ze svých domovů hledali útočiště i obživu. Z původní židovské osady se postupně stalo lidnaté město s vlastní správou a bohatým hospodářským a kulturním životem, které však bylo křesťanským okolím pevně uzavřeno ve svých zdech. Společně se Židé a křesťané setkávali jen při hospodářském podnikání.

Schopní řemeslníci a kupci, kteří s povolením panovníka podnikali obchodní cesty např. pro žádané koření a jižní ovoce, se stávali nepříjemnými konkurenty a brzy byli považováni za překážku hospodářského podnikání křesťanů. Ve svých stížnostech komornímu úřadu požadovali měšťané především Starého Města pražského omezení židovského obchodu, snížení počtu obyvatel ghetta a jejich případné vypovězení z města. Úředníci české komory i místodržitelství však s uskutečněním takového programu nespěchali, protože si uvědomovali význam židovské kontribuce a podnikání pro královskou pokladnu a hospodářský rozvoj země.

Záminkou pro pokus o radikální řešení vleklých sporů a nespokojenosti se stalo až nebezpečí morové nákazy v roce 1679. Již v roce 1677 docházely do Prahy zprávy o epidemii moru ve Varšavě a Krakově, odkud prchalo obyvatelstvo, zvláště Židé, do okolních měst či zemí. Svědectví o opatřeních, která učinily česká kancelář a místodržitelství, najdeme ve spisech Staré manipulace a České dvorské kanceláře.³ Mor se však Praze nevyhnul a o dva roky později se morová nákaza rozšířila do Čech přes Vídeň z Uher. V srpnu 1679 přesídlil do Prahy celý císařský dvůr a česká kancelář v září zřídila infekční komisi⁴, která zpracovala na základě vídeňské předlohy návrh infekčního řádu. V jeho závěru bylo dvanáct zvláštních bodů věnováno Židům ve městech pražských.⁵

Předmětem našeho příspěvku však nejsou jednotlivá nesporně velmi zajímavá opatření a předpisy, jimiž měli krajští a pražští hejtmané čelit morové nákaze⁶, ale soupisy obyvatel ghetta, kteří měli být z Prahy v krátké době vyhoštěni. Podobně jako císařský dvůr se do Prahy stěhovali také Židé z okolních zemí a obava, že z přelidněného ghetta se vzhledem k neutěšeným hygienickým poměrům nákaza rychle rozšíří do ostatních pražských měst, se ukázala jako opodstatněná. Proto byla v srpnu 1679 jmenována zvláštní redukční komise⁷, jejímž úkolem bylo sepsat všechny obyvatele ghetta, kromě cizinců, kteří měli být vyhnáni. Ve spisech české dvorské kanceláře se z té doby zachoval soupis 132 osob již z ghetta vyhoštěných.⁸ V seznamu je zapsáno celkem 54 mužů, jejich manželky a děti. Jmenovitě je uvedeno 34 žen, 33 chlapců a 10 dívek. Podle druhého jména u mužů (Wiener, Nikolsburg, Prossnitz, Leipnikh,

Schüttenhofen, Rychnowa, Cremsier, Glogau, Deutscher, Kassowitz a Teltsch) lze soudit, že 20 z nich bylo -cizích-, tj. že přišlo z jiných měst či zemí. Vyhošťování cizinců a přistěhovalců korespondovalo s nařízeními místodržitelství a komory, kterými byla po prvních zprávách o blížícím se moru zpřísněna kontrola hranic i městských bran.

Redukční komise za předsednictví Václava Čabelického ze Soutic svěřila vypracování soupisu židovským starším, což v pražské židovské obci vyvolalo vlnu protestů. Ohradili se především ti, kteří do soupisu nebyli zahrnuti, a obvinili židovské starší, že se záměrně chtěli zbavit některých obci nepohodlných osob. Na vzniklou situaci reagovala česká kancelář příkazem komisařům neřídít se soupisem židovských starších, ale vypracovat seznamy vlastní. Vedle Židů, kteří měli císařský pas, byli v zemi usedlí a platili kontribuci, měly být zvláště evidovány osoby určené k vyhoštění, a to podle pravidel stanovených místodržícími: v první skupině Židé v zemi neusedlí a neplatící daň, ve druhé ti, kteří platili daň malou (ve třetí daňové třídě), a nakonec ti, kteří již byli jednou vyhnáni a podloudu se vrátili zpět.⁹ Sepsání měli být všichni obyvatelé ghetta starší deseti let. Sestavení takových seznamů bylo nakonec po intervencích znovu ponecháno na židovských starších. Přesto, že hrozilo nebezpečí z prodlení, protáhla se celá akce až do počátku února roku 1680, kdy redukční komise doplněná o zástupce české komory Jana Pavla Walderode z Eckenhausenu vypracovala k soupisu předloženému židovskou obcí své dobrozdání a postoupila jej české dvorské kanceláři k posouzení¹⁰.

Seznam byl návrhem na vyhoštění celkem 1337 Židů rozdělených do čtyř skupin takto: v první skupině bylo zapsáno 473 cizích Židů, ve druhé 171 těch, kteří již jednou byli vyhoštěni a znovu se do ghetta vloudili, ve třetí skupině 112 Židů neplatících kontribuci a konečně ve skupině čtvrté 581 Židů, kteří sice daň platili, avšak v nejnižší daňové třídě. Ženatí muži byli do seznamu zapisováni bez manželky, dětí a čeledi, což znamená, že ve skutečnosti byl počet těch, kteří měli pražské židovské město urychleně opustit, značně vyšší. I když po podrobném studiu seznamu nelze souhlasit s názorem J. Prokeše, že udaný počet 1337 se týká pouze rodin, nikoli jednotlivců, bylo po projednání a schválení navrženého seznamu příslušnými úřady v březnu roku 1680 zřejmé, že po sčítání uváděný počet 7113 osob starších deseti let a žijících ve stísněných poměrech v 318 domech ghetta má být vyhoštěním snižen o více než jednu třetinu¹¹. Všichni jmenovaní měli pod trestem smrti opustit Prahu nejpozději do tří týdnů od veřejného vyhlášení seznamu v synagogách, tj. nejpozději do 13. dubna téhož roku. Členové redukční komise si však uvědomovali nereálnost takového termínu a sami navrhli místodržícím jeho prodloužení do doby, než budou na místech určených pro karanténu zřízeny objekty, kam se měli vyhnanci vystěhovat. Než však došlo ke splnění všech nařízení místodržitelství a dvorské kanceláře, propukl mor v Praze s takovou silou, že mu podlehl více než polovina tehdejší židovské populace.

Citovaný seznam redukční komise však není jediným, který se z roku 1680 zachoval. Při inventarizaci fondu -Nová manipulace- byl v loňském roce nalezen mezi spisy týkajícími se požáru židovského města v roce 1689 a s tím spojeného plánu na další omezení počtu jeho obyvatel také seznam z března 1680, který, pokud jde o jména a počty osob, koresponduje se seznamem české dvorské kanceláře¹². Byl však doplněn o řadu poznámek svědčících o jeho aktualizaci a 22. března 1680 opatřen podpisy a pečeti 5 komisařů jmenovaných do redukční komise. Vzhledem k úvodní pasáži textu a k datu na seznamu se můžeme domnívat, že byl podkladem pro vyhlášení v synagogách, stanovené na sobotu 23. března téhož roku.

Při podrobnějším studiu a porovnání obou textů zjišťujeme, že nově nalezený seznam uvádí ve 292 případech poznámku -není zde- (nicht hier), ve 252 případech -mrtev- (todt, ist todt) a ve 153 případech -vloudil se, znovu se vrátil- (eingeschlichen, widerumb hier). Ve vězení bylo tou dobou 6 osob, ve

špitále 14 cizích osob (nebyly však při kontrole nalezeny na místě), čtyři byli uvedeni poznámkou -pokřtěn- (getauft), čtyři poznámkou -na cestách- (reiset, abgereiset), dva byli vypovězeni (der Stadt verwisen). Velký počet těch, kteří ať sami, nebo s rodinami nebyli nalezeni, může svědčit snad o tom, že se necítili v Praze bezpeční a možnému vyhoštění se snažili předejít, nebo naopak byli i přes pohružky svými souvěrci zapírání a chránění. Málo není ani těch, kteří byli vedeni jako zemřelí. Šířící se morová nákaza si patrně vybírala svou daň již od počátku roku, setkáváme se i s poznámkami -alles todt ausser des Salamon Schreibers Weib-, -alles todt ausser ein Magdt-.

Dále je v soupisu vedle mužů jako přednostů domácnosti uvedeno 78 žen, z toho 32 nikoli jako -Weib-, ale samostatně. Jednotlivě je uvedeno i 8 dětí, ve 29 případech jsou děti poznamenány jako -Kinder- bez udání počtu. Výslovně je zapsáno 20 chlapců (především učni a čeledíni) a 24 osob -cizích- (fremdbd).

Hovoříme-li o seznamu, pak je nasnadě otázka, jak byli Židé evidováni, pod jakými jmény byli zapsáni, jak je bylo možno v případě nutnosti rozlišit. Ještě ve spisech Staré a Nové manipulace jsou často uvedeni jen jako Žid Izák, případně Jacob Michael (Jakub syn Michaelův) a podobně. K rodným jménům a jménům po otci (dědovi či tchánovi) jsou stále častěji připojována jména odvozená od místa či země původu, řemesla, živnosti, vlastností nebo i od jmen zvířat. Podrobně se této problematice věnoval v roce 1936 V. Žáček a o 30 let později O. Muneles. V soupise z roku 1680 se už setkáváme se všemi naznačenými variantami příjmení či bližšího určení jednotlivých osob. Skladba jmen odvozených z místa původu naznačuje, že pražské židovské město bylo v té době místem, kam za obchodem, obživou či úkrytem přicházelo mnoho Židů z venkovských obcí Čech i Moravy a z dalších míst monarchie. V 17 případech se vyskytuje jméno Wiener (nebo určení von Wien). V 15 případech jméno Österreicher (Östereich), Lybna (von Liben, Lieben), ve 14 případech Brandeis, Raudniz (von Raudnitz). Dále jsou to jména Aydlitz (Údlice), Bechin, Berlin, Boskowitz, Brod, Brodt, Broth (Uherský Brod), Budin (Budyně), Buntzlau, Putzlauer (Mladá Boleslav, Stará Boleslav, případně Boleslawiec v Dolním Slezsku), Eisenstadt i Aisenstadt, Geding (Hodonín), Glatau (Klatovy), Glogau (Glogów), Hollischau (Holešov), Horaždiowitz (Horažďovice), Chrudimb, Chlumitz (Chlumec), Jüstebnitz (Jistebnice), Kallada (Koloděje nad Lužnicí), Kogeteiner (Kojetín), Kollin, Köllner (Kolín), Krakauer (Krakov), Krembsier (Kroměříž), Leippen (Česká Lípa), Lemberg i Lemberger (Lvov), Leutmeritz (Litoměřice), Lieblitz (Liblice), Lintz, Lipkowitz, Lichtenstadt (Hroznětín), Lublin, Mähren, Meseritsch (Meziříčí), Miess (Stříbro), Nachod, Nicholspurg (Mikulov), Pardubitz, Pilgram (Pelhřimov), Plan (Planá), Posen (Poznaň), Prager (Praha), Przibram i Pschibram (Příbram), Prosnitz (Prostějov), Pürlitz (Křivoklát), Reichenau i Richnowa (Rychnov nad Kněžnou), Sax (ze Saska), Schlesien (Slezsko), Schüttenhoffen (Sušice), Sobotka, Straschnitz (Strážnice), Tachau (Tachov), Teltsch (Telč), Töpplitz (Teplice), Trebitsch (Třebíč), Trietsch (Třešť), Turnau (Turnov), Tausk, Tuska i Taussig (Domažlice), Utitz (Votice) a další. Ve 30 případech je za jménem připsáno Pollak, Polak, což v našem případě jen potvrzuje názor, že v době morové epidemie se do Prahy uchýlilo větší množství Židů z Polska.

Více prostoru pro úvahy o sociální struktuře, hospodářském a společenském životě pražského ghetta v druhé polovině 17. století poskytuje tento seznam (případně další srovnatelné seznamy) u jmen odvozených od řemesel, živností, povolání případně postavení v židovské obci nebo v přímém označení profese zapsaného. Mezi řemeslníky, kteří měli Prahu opustit, bylo 18 ševců, 13 krejčích, 13 zlatníků, 5 sklenářů, 5 kloboučníků, 5 výrobců jupek (Jüppen, Jeppen), 2 koželuhové, 2 šňůrkaři, 2 knihaři a 2 tiskaři, kožešník, punčochář, truhlář, košař, řemenář, barvíř, špejlař, obkladač, brusič a navlékačka perel. Zmiňování jsou i čtyři tovaryši a jeden řemeslnický učeň. Obchodníci obecně jsou tu zapsáni pouze dva, ale v seznamu se dále nachází 13 řezníků, 8 koňských handlířů, 6 prodavačů chleba, 5 výčepních piva, 2 výčepní nekvašeného

piva, výčepní vína, výčepní lihovin a pekař.

Veřejné úředníky ghetta reprezentují 3 prokurátoři, 7 juristů, 16 písařů (z toho 10 bez bližšího určení, 5 písařů desatera a 1 písař pokladní) a sluha u zemských deputovaných. Dále tu nalezneme 13 opatrovníků nemocných (je mezi nimi i jedna žena), 2 lékárníky a doktora.

V seznamu jsou zapsáni také 2 kazatelé, 4 učitelé (Schulmeister), 17 zpěváků (Cantor), 2 zváči (svolávači, Schulklepper) a 7 šamesů (Schuldiener). Je ovšem třeba vzít v úvahu, že v židovské obci byla škola vždy těsně spojena se synagogou a všichni zmínění měli své úkoly i v náboženském životě obce.

Výčet jednotlivých profesí můžeme uzavřít v -oblasti služeb-. Vyhoštěno mělo být 31 nosičů (bez bližšího určení), 3 nosiči vody, 17 sluhů, 6 strážných (věžných), 3 kuchařky, 2 počišťovači, směnárník, posel, lazebník a lazebnický tovaryš a učeň.

Je ovšem třeba na tomto místě přiznat, že v seznamu zůstává i po prostudování řada rodin, případně jednotlivců anonymních, jen poznámky na okraji textu naznačují jejich případný osud. Zda se jednalo o Židy v Praze usazené, nebo o uprchlíky, obchodníky na cestách, nebo vyhoštěnce z venkovských měst, můžeme u některých odhadovat jen podle jmen nebo přízvisek. Rozrůstající se pražská židovská obec, která své postavení staletí budovala za velkých finančních i lidských obětí, byla pro mnohé z nich posledním útočištěm. Ty bohatší přijímala patrně bez obav, ty chudší a chudé z povinnosti. Za všechny cítila jistě zodpovědnost, ačkoli i židovští starší si plně uvědomovali nebezpečí přelidnění na jedné straně a konkurence obchodní i řemeslné na straně druhé. Nebyl to tedy jen tlak okolního křesťanského světa, čekajícího na první příležitost, jak se židovských obyvatel města zbavit, ale také situace uvnitř ghetta, která donutila představené židovské obce v roce 1680 usilovat o možnost sestavit seznam těch, kteří budou vyhoštěni. Jak je z rozboru patrné, dodrželi místodržitelstvím nařízená kritéria výběru snad ve snaze ulehčit těm, kteří tu byli již usedlí a nesli na sobě větší část kontribučních povinností. Zda aktualizovaná podoba seznamu z 22. března téhož roku byla také jejich dilem, nebo naopak vzešla z úřední činnosti komisařů samých, se můžeme jen dohadovat. Ti asi, zvláště za hroziícího nebezpečí nákazy, nestáli o průzkum v úzkých uličkách a přecpaných domech ghetta. Je pravděpodobnější, že kontrola seznamu, který komora i místodržitelství byly ochotny akceptovat, byla opět v rukou židovské obce samé. A zde zůstávají jen úvahy, do jaké míry např. poznámka -není zde- je vyjádřením skutečného stavu, nebo jen zastíracím manévrem, který měl vyhoštěnce chránit. Jiná byla situace u těch, kteří již jednou vyhoštěni byli, ale podloudně se vrátili zpět. Tam se patrně zájem obce i redukční komise shodoval. Ohrožené ghetto se bránilo přílivu těch, kteří nemohli přispět na zaplacení stále rostoucích daní, a s nimi se chtělo zbavit i usedlých, avšak platících jen malé částky. O autorech seznamu, jejich postavení v obci a osobním přístupu k jeho vypracování se v dochovaných písemnostech nedovídáme nic.

Seznam Židů z roku 1680 rozšiřuje poznání struktury pražského ghetta i o jména těch, kteří tu byli již usedlí a v takovém postavení, že ve svých domácnostech mohli poskytnout útulek nebo dlouhodobější ubytování. I zde bychom mohli podle přízvisek, jmen či označení způsobu obživy studovat složení obyvatelstva židovského města ve druhé polovině 17. století, zvláště když se nabízí možnost srovnání s dalšími prameny tohoto období¹⁴. Písemnosti fondů Stará a Nová manipulace tak zůstávají pro ty, kdož chtějí studovat dějiny židovské populace v Praze i na venkově, stále zdrojem dosud nezveřejněných a plně nevyužitých informací.

Poznámky

- 1) Státní ústřední archiv v Praze (dále jen SÚA), fond Stará manipulace (dále SM), signatura J 4/1-IO8, fond Nová manipulace(dále NM), signatury J 7/1-189 a P 7/1-85.
- 2) J. Prokeš, Úřední antisemitismus a pražské ghetto v době pobělohorské. Redukční a extirpační pokusy z let 1679-1729. Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice, roč. I, Praha 1929, s. 41-224.
J. Bergl, Judaica v Archivu ministerstva vnitra v Praze. Sborník Archivu ministerstva vnitra, sv. VI., Praha 1933, s. 7-64. B. Nosek, Soziale Differenzierungen und Streitigkeiten in jüdischen Kultusgemeinden der böhmischen Ländern im 17. Jahrhundert und Entstehung der -Landes-judenschaft-. Judaica Bohemiae, XII/2, Praha 1976, s. 59-92.
- 3) SÚA, SM E 2/5, fond Česká dvorská kancelář (dále jen ČDK), ČDK sign. IV T 1.
- 4) SÚA, SM E 2/4.
- 5) SÚA, SM E 2/4.
- 6)SÚA, SM E 2/5, ČDK IV T 1, 3 z r. 1719.
- 7)Složení komise: Václav Čabelický ze Soutic, Jindřich Julius sv. pán Blum, Jan Petr Hubrik z Henersdorfu a JUDr. Mikuláš František Nicolai, zem. advokát - srovnej ČDK IV T 1, 3 z r. 1719 a J. Prokeš, cit. dílo, s. 95, pozn. 7).
- 8)SÚA, ČDK IV T 1, 3 z r. 1719.
- 9)SÚA, ČDK IV T 1, 1 z r. 1708.
- 10)SÚA, ČDK IV T 1, 8 z r. 1680.
- 11)Výsledky sčítání podrobně komentuje J. Prokeš, cit. dílo, s. 95, pozn. 12.
- 12)SÚA, NM S 2/4.
- 13)V. Žáček, Studie k vývoji židovských jmen osobních v nové době. Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice, roč. 8, Praha 1936, s. 275-296. O. Muneles, Zur Namengebung der Juden in Böhmen. Judaica Bohemiae, II/1, Praha 1966, s. 3-13. Na tomto místě považuji za nutné citovat poznámku recenzenta J. Fiedlera o dobově nejrozšířenějších typech jmenných rozlišení u mužů, která je součástí jeho lektorského posudku:
 - a) k prvnímu jménu se připojuje jen první jméno otcovo (např. Joseph Moyses, Isaac David)
 - b) k prvnímu jménu se připojuje (kromě otcova jména, ale i bez něho) povolání pojmenovaného - přičemž toto povolání může tvořit zárodek budoucího příjmení nebo i rodové příjmení (např. Jacob Gerber, Juda Warter, Herschl Schlomo Singer, Herschl Moyses Jurist),
 - c) k prvnímu jménu se připojuje (kromě otcova jména, ale i bez něho) místo původu - které se někdy později ustálilo jako příjmení, případně už mohlo být příjmením (např. Jochanan Eydlitz, Moyses Eysenstadt, Moyses Joseph Sobotka, Jakob Baroch Töpplitz),
 - d) k prvnímu jménu se připojuje (kromě otcova jména, ale i bez něho) další jmenné označení, které můžeme považovat za příjmení; nacházíme zde jednak později běžná, typická příjmení s evropským rozšířením (např. Altschul, Bloch, Popper, Porges, Schulhoff), ale i příjmení typická pro české židovské prostředí (např. Mandelík, Oplatka).
- 14)Např. berní rejstříky, volební protokoly Pinkasovy synagogy, seznamy

volených židovských starších, seznamy úředníků obce, knihy židovského
perdonu, soupisy Židů apod.

Eine Reihe von Schriftstücken der böhmischen Hofkanzlei, der böhmischen Kammer und der böhmischen Statthalterei deutet auf Bemühungen, das Anwachsen der jüdischen Population sowohl in Prag als auch auf dem Lande in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts zu beschränken. Die Schriften der zwei letztgenannten Institutionen aus den Jahren 1527-1706 bilden Archivbestände 'Alte' und 'Neue Manipulation', die heute in dem Staatlichen Zentralarchiv in Prag aufbewahrt werden.

Steigende Zahl der Bewohner des Ghettos einerseits und der wachsende Widerstand der Prager Einwohner gegen sie andererseits folgten direkt aus dem wirtschaftlichen Aufschwung der jüdischen Gemeinde nach dem Dreißigjährigen Krieg. Relative Prosperität und Möglichkeit der Handels- und Gewerbebetätigung unter dem Herrscherschutz führten auch manche Juden aus dem Land nach Prag. Aus einer ursprünglich jüdischen Gasse entstand allmählich dicht bevölkerte Stadt mit eigener Verwaltung und mit reichem wirtschaftlichen und kulturellen Leben, die aber durch christliches Milieu in ihren Mauern abgeschlossen wurde. Tüchtige Handelsleute und Handwerker wurden als Hindernis des wirtschaftlichen Unternehmens der altstädtischen Bürger betrachtet, die die Ausweisung der Juden aus Prag forderten. Die Beamten der böhmischen Kammer und der Statthalterei wollten aber diese Beschwerden nicht übereilt lösen, weil sie sich der Bedeutung der jüdischen Kontributionen und ihres Unternehmens für königliche Einnahmen und auch für wirtschaftliche Entwicklung des Landes bewußt waren.

Als Vorwand für den Versuch um radikale Lösung der langwierigen Streite diente im Jahre 1679 die drohende Ansteckungsgefahr zur Pestzeit. Deshalb wurde im August des angeführten Jahres eine besondere Reduktionskommission ernannt, die alle Ghattoseinwohner verzeichnen sollte, die Ausländer aber sollten aus der Stadt vertrieben werden. Die Ausfertigung dieses Verzeichnisses wurde den Gemeindeältesten anvertraut, was in der Gemeinde große Proteste hervorrief. Juden, die in das Verzeichnis nicht eingetragen wurden, beschuldigten die Gemeindevorsteher, daß sie absichtlich von unbequemen Personen loswerden wollten. Deshalb befahl die böhmische Hofkanzlei den Kommissären, Ghattoseinwohner von mehr als 10 Jahren schriftlich anzuführen und selbständig die zur Ausweisung bestimmten Personen aufzunehmen. Nach mehreren Interventionen wurde die Verfassung der Verzeichnisse wieder den Gemeindeältesten überlassen.

Das in dem Archivbestand 'Böhmische Hofkanzlei' aufbewahrte Verzeichnis diente als Vorschlag zur Ausweisung der 1337 in mehrere Gruppen eingeteilten Juden: in die erste Gruppe wurden 473 fremde Juden eingetragen, in die zweite 171 schon einmal ausgewiesene und wieder zurückgekehrte Juden, in die dritte 112 die Kontribution nicht zahlende Juden und schließlich in die vierte 581 Juden, welche die Kontribution der niedrigsten Klasse bezahlten. Die verheirateten Männer wurden in das Verzeichnis ohne ihre Frauen und Kinder eingetragen, und das bedeutet, daß die tatsächliche Anzahl derselben, die unter Todesstrafe die Prager Judenstadt in drei Wochen verlassen sollten, bedeutend größer war. So sollte die Anzahl der Ghattoseinwohner um mehr als ein Drittel herabgesetzt werden.

Unter den Schriften der 'Neuen Manipulation' ist noch ein Ausgewiesenenverzeichnis erhalten geblieben, das - was die Namen und Anzahl der Personen betrifft - dem Verzeichnis der böhmischen Hofkanzlei entspricht. Es wurde aber durch Anmerkungen über weiteres Schicksal dieser Leute ergänzt (nicht anwesend, gestorben, auf Reisen, ist eingeschlichen, getauft, fremd u.ä.), die seine Aktualisierung vor der Endveröffentlichung in den Synagogen

beweisen. Durch nähere Analyse kann man auch entdecken, wie die Juden in das Verzeichnis eingetragen wurden. Zu den Familien- und Vaternamen wurden z.B. auch die von dem Herkunftsort abgeleiteten Namen angeführt. Ihre Zusammensetzung bezeugt, daß die Prager Judenstadt in dieser Zeit solchen Aufenthaltsort darstellte, in den viele Juden aus dem Land und Ausland wegen Geschäftsführung, Ernährung oder Unterschlupf kamen. Größeren Raum zu den Überlegungen über die Sozialstruktur und wirtschaftliches und gesellschaftliches Leben in Ghetto im Laufe der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts findet man im Verzeichnis der von Handwerken, Gewerben und Beschäftigungen, event. der von der Stellung in der Gemeinde abgeleiteten Namen oder die unmittelbar angeführte Professionsbezeichnung des Eingetragenen.

Man muß dazu weiter beifügen, daß in dem Verzeichnis noch eine Reihe von Familien oder einzelnen Personen anonym bleibt. Ob es sich um in Prag niedergelassene Juden oder Flüchtlinge, wandernde Geschäftsleute oder aus den Landstädten ausgewiesene Juden handelte, kann man nur entsprechend den Namen oder Spottnamen beurteilen. Die wachsende Prager Judenstadt, die ihre Stellung mit großem Geldaufwand und Menschenopfern verwirklichte, war für manche von ihnen die letzte Zufluchtsstätte. Die reicherer nahm die Stadt wahrscheinlich ohne Sorgen, die ärmeren oder ganz arme nur Pflichtgemäß an. Für alle fühlte sie gewisse Verantwortung, obwohl sich auch die Judenältesten einerseits der Überbevölkerungsgefahr, andererseits auch der Handels- und Gewerbekonkurrenz bewußt waren.

Das Verzeichnis der Juden aus dem Jahre 1680 erweitert unsere Strukturkenntnisse über Prager Ghetto auch um die Namen der Juden, die hier schon ansäßig waren und in solchem Stande sich befanden, daß sie in ihrem Haushalt Zuflucht oder Unterkunft anbieten konnten. Auch hier besteht die Möglichkeit nach Spottnamen, Namen oder Beschäftigungsbezeichnung die Bewohnerzusammensetzung der Judenstadt am Ende des 17. Jahrhunderts zu studieren, besonders wenn es auch möglich ist, diese Angaben mit anderen Archivquellen aus dieser Zeit zu vergleichen. Die Schriftstücke der Archivbestände 'Alte' und 'Neue Manipulation' bleiben deshalb ständige Quelle der bis jetzt noch nicht veröffentlichten und noch unbefriedigt ausgenutzten Informationen.